Tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar asosida Integratsiya qilishning metod va vositalari

Murodov Fayzullo Abdurashit o'g'li
Qo'qon davlat universiteti, Pedagogika yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy interfaol metodlar, loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) va fanlararo integratsiya yondashuvlarining imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Guruhli ishlash, munozara, rolli o'yin, keys-stadi va loyiha metodlarining tarbiyaviy ta'siri tahlil qilinib, ona tili, tarix, biologiya, informatika hamda san'at fanlari bilan integratsiyaning amaliy yo'llari ko'rsatilgan. Maqolada Vygotskiy, Dyui va Goleman nazariyalariga tayanilgan holda, tarbiyaviy ta'sirni kuchaytiruvchi kompleks metodologik yondashuv asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: *tarbiya fani, interfaol metodlar, loyihaga asoslangan ta'lim, fanlararo integratsiya, axloqiy tarbiya, hissiy intellekt, Vygotskiy, PBL.*

Аннотация.В данной статье рассматриваются возможности современных интерактивных методов, проектного обучения (PBL) и межпредметной интеграции в преподавании воспитательного предмета. Анализируется воспитательный эффект групповой работы, дискуссий, ролевых игр, кейс-стади и метода проектов. Показаны практические пути интеграции с предметами родного языка, истории, биологии, информатики и искусства.

Ключевые слова: *воспитание, интерактивные методы, проектное обучение, межпредметная интеграция, нравственное воспитание, эмоциональный интеллект.*

Abstract. This article examines the potential of modern interactive methods, project-based learning (PBL) and interdisciplinary integration in teaching the subject of upbringing (tarbiya). The educational impact of group work, debate, role-play, case-study and project methods is analysed, along with practical approaches to integration with Uzbek language, history, biology, informatics and arts.

Keywords: *moral education, interactive methods, project-based learning, interdisciplinary integration, emotional intelligence, Vygotsky, PBL.*

Kirish.

An'anaviy o'qitish uslubida o'qituvchi bilim uzatuvchi, o'quvchi esa passiv tinglovchi sifatida ko'rilgan. Biroq zamonaviy pedagogika fani bu yondashuvning cheklanganligini isbotladi: passiv holda olingan bilim tez unutiladi, axloqiy tushunchalar esa yodlanib qolgan holda hech qachon xulq-atvorga aylanmaydi.[1] Psixolog Lev Vygotskiyning «yaqin rivojlanish zonasi» nazariyasiga ko'ra, bola yangi bilimlarni ijtimoiy muloqot va hamkorlik orqali eng samarali tarzda o'zlashtiradi.[2] Tarbiya fanida bu ayniqsa muhim: axloqiy me'yorlar, qadriyatlar va ijtimoiy ko'nikmalar muhokama, bahs va amaliy tajriba orqali shakllanadi — faqat o'qituvchi nutqini tinglash orqali emas.

Ushbu maqolaning maqsadi — tarbiya fanini o'qitishda interfaol metodlar, loyihaga asoslangan ta'lim va fanlararo integratsiya yondashuvlarini tizimli tahlil qilib, ularning birgalikdagi pedagogik imkoniyatlarini ko'rsatishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi.

Tarbiya fanida interfaol metodlarning zaruriyatini asoslashda Tolipov va Usmonboyevaning «Pedagogik texnologiyalarning tatbiqi» asari muhim nazariy zamin yaratadi.[3] Jon Dyuining «Amaliyot orqali o'rganish» (learning by doing) tamoyili loyihaga asoslangan ta'limning falsafiy asosini tashkil etib, bu g'oya XXI asrda OECD «Ta'lim va ko'nikmalar kelajagi 2030» dasturida ham o'z aksini topgan.[4]

Mahalliy tadqiqotchilar orasida Musurmonova O. milliy adabiyot va ma'naviy qadriyatlar orqali tarbiyalash masalasini,[5] Inatov A. esa fanlararo bog'lanish metodikasini chuqur o'rgangan.[6] Goleman D.ning hissiy intellekt nazariyasi esa san'at orqali amalga oshirilgan ta'limning axloqiy yetuklikka ta'sirini nazariy asoslab beradi.[7]

Mavjud tadqiqotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar, PBL va fanlararo integratsiyani kompleks tizim sifatida ko'rib chiquvchi tadqiqotlar hali yetarli darajada emas — ushbu maqola shu bo'shliqni to'ldirish maqsadida yozilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1. Interfaol metodlar va ularning tarbiyaviy ta'siri

Interfaol metodlar o'quvchilar o'rtasidagi va o'quvchi bilan o'qituvchi o'rtasidagi jonli o'zaro ta'sirga asoslanadi. Guruhli ishlashda o'quvchilar 4–6 kishilik kichik guruhlarga bo'linib birgalikda vazifa bajaradilar: bu jarayon hamkorlik, mas'uliyat va o'zaro hurmat ko'nikmalarini tabiiy ravishda shakllantiradi.[1]

Rolli o'yin metodi tarbiya fanida ayniqsa kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi: o'quvchilar hayotiy vaziyatlarni sahna ko'rinishida o'ynab, axloqiy muammolarni ichdan his etadilar.[3] «Do'stlik va sadoqat», «Kattalarni hurmat qilish» kabi mavzularda rolli o'yin o'tkazilganda o'quvchi boshqa kishining o'rniga o'tib fikrlashni o'rganadi — bu empatiyani rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir. Keys-stadi metodida real hayotiy voqealar tahlil qilinib, o'quvchilar axloqiy xulosalar chiqaradi va hayotiy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini egallaydi.

1-jadval. Tarbiya fanida qo'llaniladigan interfaol metodlarning taqqoslama tahlili

Metod	Asosiy xususiyati	Tarbiyaviy ta'sir	Tarbiya fanidagi misol
Guruhli ishlash	4–6 kishilik jamoada birgalikda vazifa bajarish	Hamkorlik, mas'uliyat, o'zaro hurmat	Axloqiy muammolarni muhokama qilish
Munozara	Dalil asosida o'z qarashini himoya qilish	Mantiqiy fikrlash, nutq ko'nikmasi	«Yolg'on gapirishning oqibatlari»
Rolli o'yin	Turli hayotiy vaziyatlarni sahna ko'rinishida ijro etish	Empatiя, boshqa nuqtai nazarni tushunish	«Do'stlik va sadoqat» vaziyati
Aqliy hujum	Erkin g'oyalar generatsiya qilish	Ijodkorlik, tashabbuskorlik	«Sinfimizda tinchlikni saqlaymiz»
Keys-stadi	Real hayotiy voqeani tahlil qilish	Tanqidiy fikrlash, xulosalar chiqarish	Haqiqiy ijtimoiy konflikt tahlili
Loyiha (PBL)	Muammo asosida jamoaviy	Mas'uliyat,	«Mahallam

	mahsulot yaratish	hayotiy ko'nikmalar	keksalariga yordam»

Manba: Xoliqov A.A. (2015), Tolipov O'. va Usmonboeva M. (2006) asoslari, muallif tomonidan tuzilgan.

2. Loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) va muammoga asoslangan ta'lim

Loyihaga asoslangan ta'lim metodining asosiy g'oyasi amerikalik pedagog Jon Dyui tomonidan asoslangan: «Amaliyot orqali o'rganish» tamoyili ta'limning markaziga qo'yilgan.[4] Tarbiya fanida bu tamoyil alohida ahamiyat kasb etadi — axloqiy tushunchalar faqat kitobdan o'qib emas, hayotiy tajriba orqali o'zlashtirilganda xulq-atvorga aylanadi.

Loyiha metodining amaliy ko'rinishi: o'qituvchi dars boshida o'quvchilarga real hayotiy mavzu taqdim etadi; o'quvchilar guruhlarga bo'linib ma'lumot to'playdi, tahlil qiladi, yechim ishlab chiqadi va yakuniy mahsulot — taqdimot, infografika, ijtimoiy aksiya — sifatida natijani himoya qiladi. Tarbiya faniga xos loyiha mavzulari: «Maktabimizda do'stlik muhitini qanday yaratamiz?», «Mahallam keksalariga qanday yordam bera olaman?», «Ijtimoiy tarmoqlarda madaniyatli muloqot».

Muammoga asoslangan ta'limda esa o'qituvchi yechimi noaniq muammoni o'rtaga tashlaydi: «Tengdoshlar o'rtasidagi zo'ravonlikni qanday oldini olish mumkin?», «Nima uchun ba'zi o'quvchilar yolg'on gapiradi?» kabi savollar o'quvchida chuqur axloqiy tafakkurni uyg'otadi.[5] Bu jarayonda o'quvchi axloqiy me'yorlarni o'z ichki ehtiyoji sifatida qabul qiladi — majburiyat sifatida emas.

Loyiha yakunidagi ommaviy taqdimot o'quvchida nutq ko'nikmasi, ishonch va o'z ishiga egalik hissini tarbiyalaydi. Inatov A. tadqiqotida ta'kidlanganidek, loyiha metodida o'quvchi bilimini o'z atrofidagi muammolarga tatbiq etganida ta'limning hayotiylik darajasi keskin oshadi.[6]

3. Fanlararo integratsiya: yo'nalishlari va imkoniyatlari

Fanlararo integratsiya — ikki yoki undan ortiq fanning mazmun, metod va vositalarini maqsadli birlashtirib, o'quvchida yaxlit bilim va ko'nikma shakllantiruvchi pedagogik yondashuv. Tarbiya fani o'z tabiatiga ko'ra bu yondashuvga eng mos fanlardan biri hisoblanadi, chunki axloqiy qadriyatlar barcha fanlar mazmuniga singib ketgan.

Ona tili va adabiyot fanlari bilan integratsiya. Navoiy, Qodiriy, Oybek asarlaridagi insonparvarlik, adolat, sadoqat g'oyalari tarbiya darslarida muhokama uchun boy manba. Musurmonova O. ta'kidlaganidek, milliy adabiyot namunalari orqali o'tkazilgan tarbiyaviy suhbatlar axloqiy tushunchalarni his-tuyg'u va obrazlar orqali singdiradi.[5]

Tarix fani bilan integratsiya. Imom Buxoriy, Al-Xorazmiy, Amir Temur hayoti tarbiya fanida ibrat namunasi sifatida ishlatilganda o'quvchi tarixiy bilim va axloqiy saboqni bir vaqtda o'zlashtiradi. Hoshimov K. va Nishonova S. ta'kidlaganidek, tarixiy shaxslar misolida berilgan tarbiya o'quvchida abstrak tushunchalardan ancha chuqurroq iz qoldiradi.[8]

Informatika fani bilan integratsiya. Ijtimoiy tarmoqlardagi xulq-atvor madaniyati, raqamli axloq va kiberbezorilik zamonaviy tarbiya fanining ajralmas qismi. Raxmonova G. ta'kidlaganidek, raqamli muhitdagi axloqiy me'yorlarni o'rgatmasdan zamonaviy o'quvchini to'laqonli tarbiyalash mumkin emas.[9]

Musiqa va san'at fanlari bilan integratsiya. Milliy musiqa, rasm, she'r yozish kabi ijodiy mashg'ulotlar o'quvchining his-tuyg'ularini ifodalash va boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Goleman D.ning hissiy intellekt nazariyasiga ko'ra, o'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish ko'nikmasi insonning axloqiy yetukligining asosi bo'lib, aynan san'at orqali amalga oshirilgan ta'limda eng samarali rivojlanadi.[7]

2-jadval. Tarbiya fanida fanlararo integratsiyaning asosiy yo'nalishlari

Fan	Integratsiya yo'nalishi	Tarbiyaviy natija	Namunaviy mavzu
Ona tili va adabiyot	Navoiy, Qodiriy asarlaridagi axloqiy g'oyalarni tahlil qilish	Axloqiy tushunchalarni his-tuyg'u orqali singdirish	«Farhod va Shirin»dagi sadoqat
Tarix	Ulug' siymolar (Temur, Al-Xorazmiy) hayotini ibrat sifatida ko'rish	Milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik	Temuriylar davri ma'naviyati
Biologiya	Sog'lom turmush tarzi — axloqiy mas'uliyat sifatida	O'z sog'lig'ini qadrlay olish	Zararli odatlar va oqibatlari
Informatika	Ijtimoiy tarmoqlardagi xulq-atvor madaniyati va raqamli axloq	Raqamli muhitda mas'uliyat hissi	Kiberbezorilik: oldini olish
Musiqa va san'at	Milliy musiqa, rasm, ijodiy ifoda orqali his-tuyg'ularni boshqarish	Hissiy intellekt, estetik did	Milliy she'r ifodali o'qish

Manba: Musurmonova O. (1996), Hoshimov K. (2005), Raxmonova G. (2023), Goleman D. asoslari, muallif tomonidan tuzilgan.

XULOSA

Birinchidan, interfaol metodlar (guruhli ishlash, munozara, rolli o'yin, keys-stadi) tarbiya fanini passiv yodlash darajasidan chiqarib, o'quvchini faol axloqiy tafakkur subyektiga aylantiradi. Bu metodlar Vygotskiyning ijtimoiy o'rganish nazariyasiga tayanib, axloqiy me'yorlarni muloqot jarayonida tabiiy o'zlashtirishga zamin yaratadi.[2]

Ikkinchidan, loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) va muammoga asoslangan ta'lim tarbiya fanini sinf xonasidan chiqarib hayotning o'ziga yaqinlashtiradi. Dyui tamoyiliga ko'ra, o'quvchi real muammoni hal qilish jarayonida axloqiy qadriyatlarni o'z ichki ehtiyoji sifatida qabul qiladi.[4]

Uchinchidan, ona tili, tarix, biologiya, informatika va san'at fanlari bilan fanlararo integratsiya tarbiya fanining tarbiyaviy ta'sirini sifat jihatdan oshiradi: axloqiy tushunchalar bir fan doirasida emas, turli mazmunlar kesishmasida mustahkamlanadi.

Amaliy tavsiya: tarbiya fani o'qituvchilari har bir mavzu bo'yicha uch qatlamli rejalashtirish (interfaol metod + loyiha elementi + boshqa fan bilan integratsiya) amalga oshirsa, tarbiyaviy ta'sirning izchilligi va chuqurligi sezilarli darajada oshishi kutiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xoliqov A.A. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 280 b.
2. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
3. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqi. – Toshkent: Fan, 2006. – 212 b.
4. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Free Press, 1916. – 434 p.
5. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Ustoz, 1996. – 184 b.
6. Inatov A. Tarbiya jarayonida fanlararo bog'lanishni ta'minlash metodikasi. – Toshkent: Fan, 2014. – 228 b.
7. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 1995. – 384 p.
8. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Milliy kutubxona nashriyoti, 2005. – 312 b.
9. Raxmonova G. Axloqiy tarbiya va zamonaviy texnologiyalar // Ma'rifat portali. – URL: https://marifat.uz (murojaat: 2025).
10. Hamroev A. O'quvchilarning ijodiy fikrlashini shakllantirish. – Toshkent: Fan, 2014. – 196 b.
11. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 32 p.
12. Karimova V. Ijtimoiy psixologiya va tarbiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2003. – 248 b.